ANNIKA DEVROE

ARCHEOLOGIE • BOUWHISTORIE

ARCHEOLOGIENOTA: PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

MECHELEN, CAPUTSTEENSTRAAT

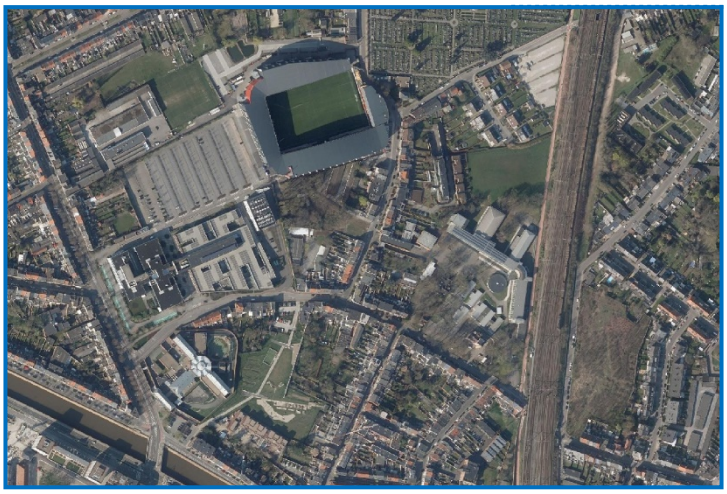

A. DEVROE & D. KEIJERS

AUGUSTUS 2021

COLOFON

Project

Archeologienota – Mechelen, Caputsteenstraat

Opdrachtnemer

Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv
Langeneikenstraat 3
3582 Koersel
0472/59.31.41
annika.devroe@gmail.com
BE 0680.617.128

Erkende archeoloog: Annika Devroe, OE/ERK/Archeoloog/2015/00085

© 2021 Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv

Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijk toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

Inhoud 0
1. Gemotiveerd advies 1
2. Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem 3
2.1. Administratieve gegevens 3
2.2. Onderzoeksstrategie, -methode en -technieken 3
2.2.1. Landschappelijk bodemonderzoek 4
2.2.2. Proefsleuvenonderzoek 6
2.2.3. Voorwaarden archeologisch onderzoek 8
2.3. Voorziene afwijkingen van de Code van Goede Praktijk 8
3. Figurenlijst 9

1. GEMOTIVEERD ADVIES

Het projectgebied bevindt zich ten noorden van de historische stadskern van Mechelen. Het grenst aan de zuidzijde aan de Caputsteenstraat en aan de noordzijde aan het stadion van KV Mechelen. Aan de westzijde bevindt zich een bedrijvenzone en aan de oostzijde een woonzone.
Het zuidelijke deel van het projectgebied is overwegend bebouwd en verhard. Behalve een woning langs de Caputsteenstraat gaat het om een gebouw van een oude meubelfabriek in het westen, garages in het oosten en afdaken in het noorden. Het noordelijke deel is begroeid met bomen en struiken.

In het zuidelijke deel van het projectgebied worden nieuwe woningen met ondergrondse parkeergarage (ca. 1806 m^2) gepland. In het noordelijke deel van het projectgebied zijn de ingrepen beperkt tot lokale ingrepen t.b.v. de herinrichting groenzone (aanleg wandelplad). De parkeergarage onder de nieuwe bebouwing wordt volledig over een diepte van ruim 3,5 m -Mv uitgegraven. Hier worden eventuele vindplaatsen volledig verstoord. De nieuwe bebouwing zal boven de parkeergarage opgericht worden.

Het projectgebied behoort geografisch tot de zandgronden (Kempen). Het bevindt zich op een weinig uitgesproken rug tussen de vallei van de Dijle (ca. 350m ten zuiden) en de Vrouwvliet (ca. 500 m ten noorden). Op deze rug hebben zich van nature vermoedelijk podzolgronden ontwikkeld. De maaiveldhoogte in het projectgebied schommelt rond de 6,5 m +TAW.

De aanwezigheid van vindplaatsen is sterk gerelateerd aan het natuurlijke landschap. Uit een ruimtelijke analyse blijkt dat steentijdvindplaatsen vaak voorkomen op de overgang van zeer nat naar droog. Hoewel het plangebied op een hogere rug ligt, bevindt het zich niet in een dergelijke gunstige gradiëntzone. Geschikte locaties bevinden zich nabij de randen van de valleien van de Vrouwvliet en de Dijle. Voor het projectgebied wordt het archeologisch potentieel van steentijdsites dan ook als laag ingeschat.
Met de introductie van de landbouw werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De oudste akkergronden werden aangelegd op de van nature vruchtbaarste gronden die bovendien goed ontwaterd moesten zijn. De rug vormde derhalve geschikte akkergronden. In dit opzicht is ook de vermoedelijke aanwezigheid van een plaggendek betekenisvol aangezien deze vanouds op de meest vruchtbare en goed bewerkbare gronden. Het projectgebied heeft dan ook potentie op de aanwezigheid van sporen en vondsten vanaf de pre-/protohistorie tot in de middeleeuwen. Het ontbreken van deze vindplaatsen in de omgeving lijkt eerder te maken met het ontbreken van gravend archeologisch veldonderzoek in de directe omgeving.

De meeste bekende vondstlocaties in de omgeving dateren vooral uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Deze vindplaatsen staan bijna allemaal in verband met de nabijgelegen stadskern van Mechelen. Deze stad is vermoedelijk ontstaan uit twee bewoningskernen: een noordelijke religieuze kern en een zuidelijke handelskern. De stad kent een enorme bloei en in 1264 werd dan ook een nieuwe, grotere stadsomwalling aangelegd.
Het projectgebied bevond in de late middeleeuwen en nieuwe tijd ten noorden van de stadskern. Hoewel een groot deel van het stratennet -waaronder de Caputstaanstraat- al aanwezig was, lijkt het projectgebied vooral in gebruik als akkerland. Op basis van historische informatie wordt vooralsnog verwacht dat het projectgebied vanaf de nieuwe tijd tot in de 20e eeuw continu grotendeels in gebruik bleef als landbouwgrond of tuingrond. Vermoedelijk werd door eeuwenlange plaggenbemesting het projectgebied met een dik humeus dek opgehoogd.

Er wordt verwacht dat de activiteiten t.b.v. de 20^e-eeuwse bebouwing en verharding grotere en kleinschalige verstoringen teweeg hebben gebracht. Het humeuze ophogingsdek fungeerde als buffer

tegen latere eventuele ondiepe verstoringen. Eventuele vindplaatsen vanaf de protohistorie zijn vermoedelijk dan ook bewaard hoewel hiervan delen verstoord kunnen zijn.

Gezien de geplande werken en het archeologisch potentieel is bijkomend onderzoek noodzakelijk in het zuidelijke deel van het projectgebied.

2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN VOOR UITGESTELD VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM

2.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Locatie: Antwerpen, Mechelen, Caputsteenstraat
Bounding box (Lambert 72): Punt 1 (NW) X: 158198,768 Y: 191821,703
Punt 2 (ZO) X: 158285,701 Y: 191673,383
Kadaster: Mechelen, afdeling 2, sectie B, 180W3, 180A4, 180B4, 170N5, 170V4

Oppervlakte projectgebied: ca. 6669 m²
Oppervlakte vervolgonderzoek: ca. 2860 m²

Figuur 1: Het Grootschalig Referentiebestand met aanduiding projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.

2.2. ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN -TECHNIEKEN

Na het bureauonderzoek werden de verschillende vooronderzoeken zonder ingreep in de bodem afgewogen. Hiervoor werden telkens volgende vier criteria overlopen:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein (levert het iets op)?
- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Geofysisch onderzoek
Geofysisch onderzoek kan nuttig zijn op zeer grote terreinen waar grote structuren zoals brede grachten, wallen en stenen constructies verwacht worden. Vermoedelijk zijn dergelijke sites niet

aanwezig in het projectgebied. Bovendien kan bij dit type vooronderzoek de afwezigheid van een archeologische site niet aangetoond worden en dient alsnog een andere techniek voor het opsporen van vindplaatsen gebruikt te worden. Op basis van de kosten-batenanalyse wordt dit onderzoek niet voorgesteld.

Veldkartering
Een veldkartering is niet van toepassing voor het onderzoeksgebied. Gezien de verharding is er geen zichtbaarheid op het maaiveld en zouden eerste grootschalige voorbereidingen uitgevoerd moeten worden. Veldkartering geeft bovendien alleen een beeld van de bovenste laag. In het projectgebied is vermoedelijk een humeus ophogingsdek aanwezig dat oudere vindplaatsen afdekt. Ook vondstarme periodes kan men op deze manier niet detecteren waardoor alsnog een andere techniek gebruikt dient te worden.

Onderzoeken ifv steentijdsites
Op basis van het bureauonderzoek wordt het potentieel op het aantreffen van steentijdsites als laag ingeschat. Onderzoeken ifv dergelijke sites (landschappelijk/waarderend/verkennend booronderzoek, proefputten ifv steentijdsites) worden dan ook niet geadviseerd.

Een landschappelijk bodemonderzoek en/of een proefsleuvenonderzoek kunnen wel nuttig zijn om een archeologische evaluatie van het terrein te maken. Deze onderzoekstechnieken worden hieronder besproken. Als onderzoeksgebied wordt enkel het zuidelijke gebied genomen (ca. 2860 m²).

2.2.1. LANDSCHAPPELIJK BODEMONDERZOEK

Gezien de geschiktheid voor akkerbouw heeft het projectgebied potentie op de aanwezigheid van sporen en vondsten vanaf de protohistorie tot in de middeleeuwen. Hoewel de informatiewaarde van landbouwende, meer sedentaire culturen minder afhankelijk is van erosie, blijft de gaafheid van eventuele sites tot op heden onbekend. De activiteiten t.b.v. de 20e-eeuwse bebouwing en verharding kunnen grotere en kleinschalige verstoringen teweeg hebben gebracht.

Een landschappelijk bodemonderzoek door middel van boringen kan meer inzicht geven in de gaafheid van eventuele sites.

Doel
Een landschappelijk bodemonderzoek geeft meer inzicht over de opbouw van het landschap en de gaafheid van het bodemprofiel. Dit kan ons meer vertellen over de gaafheid van eventuele archeologische vindplaatsen.

Onderzoeksvragen
De onderzoeksvragen die hier minimaal moeten beantwoord worden zijn:
- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
- Zijn er zones die verstoord zijn[1]? Zo ja, kunnen deze afgebakend worden? Heeft de verstoring het archeologisch niveau eveneens verstoord?
- Is er potentieel voor sporensites? Zo ja, op welke diepte t.o.v. het maaiveld? Worden deze niveaus bedreigd door de geplande werkzaamheden en is bijgevolg een proefsleuvenonderzoek noodzakelijk?

[1] Onder verstoorde zones wordt verstaan: een zone die recent (in de nieuwste tijd) werd verstoord door machinale vergravingen, nivelleringen,…

Het onderzoeksdoel van het landschappelijk bodemonderzoek is bereikt wanneer bovenstaande vragen zijn beantwoord en uitsluitsel kan gegeven worden over de te volgen stappen in het verdere vooronderzoek.

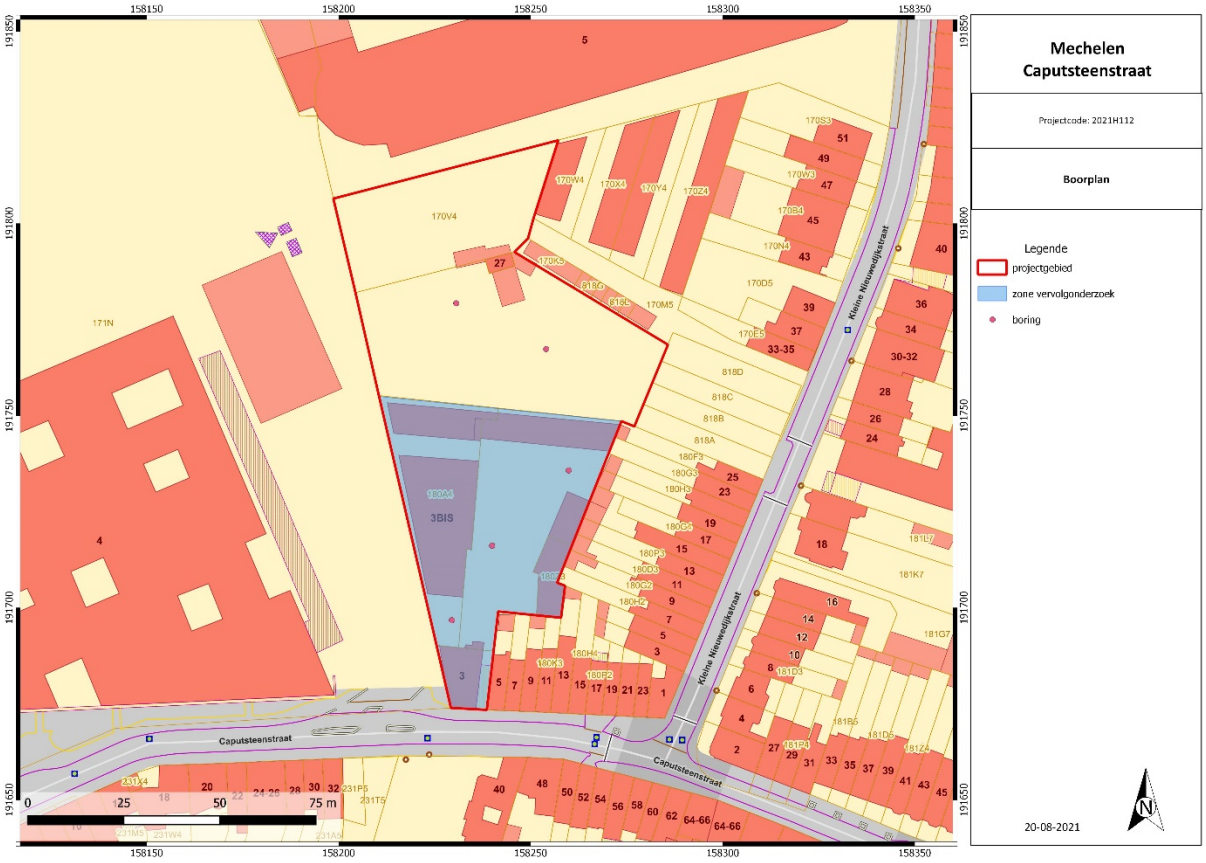

Figuur 2: Voorstel boorgrid.

Plaatsing boringen en methodiek

Het booronderzoek wordt uitgevoerd met een gutsboor van 4 cm of een Edelmanboor van 7 cm. Vooralsnog lijken 5 boringen voldoende om de bodemkundige situatie te begrijpen. In het zuidelijke deel van het terrein worden 3 boringen gezet op deze plekken waar geen verharding aanwezig is (plantvak bomen) of semi-verharding (grind). Opdat de bodems goed met elkaar vergeleken kunnen worden, worden ter referentie ook 2 boringen in het noordelijke deel van het terrein geplaatst.

Indien meer boringen noodzakelijk zijn om een onderbouwde uitspraak te maken over de bodemgesteldheid van het projectgebied kunnen nog boringen bijgezet worden. De precieze hoeveelheid en locatie zijn vrij te bepalen door de erkend archeoloog/bodemkundige.

Mogelijk vervolgtraject

Afhankelijk van de resultaten van het landschappelijk bodemonderzoek kan besloten worden tot vrijgave of vervolgonderzoek.

- Indien op basis van het booronderzoek blijkt dat zowel voor eventuele sites van landbouwende gemeenschappen de gaafheid slecht is (verstoord) dient geen verder onderzoek plaats te vinden.
- Indien er potentieel is op relatief intacte vindplaatsen dient een proefsleuvenonderzoek in het zuidelijke deel van het projectgebied plaats te vinden. Het sleuvenonderzoek vind plaats in deze zones waar het archeologisch niveau relatief intact is.

2.2.2. PROEFSLEUVENONDERZOEK

Op basis van het landschappelijk bodemonderzoek door middel van boringen wordt bepaald of een proefsleuvenonderzoek noodzakelijk is. Indien het archeologisch niveau nog aanwezig is (niet verstoord door latere uitgravingen, nivelleringen tot diep in de C-horizont[2]), dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden.

Doel
Het doel van het vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven is een archeologische evaluatie van het terrein. Afhankelijk van de resultaten van het landschappelijk booronderzoek kan dit onderzoeksgebied aangepast worden.

Onderzoeksvragen
Tijdens het proefsleuvenonderzoek dienen volgende onderzoeksvragen beantwoord te worden:

- Kunnen de gegevens van het landschappelijk booronderzoek bijgesteld worden?
- Zijn er bodemsporen aanwezig? Zo ja, zijn deze van natuurlijke of antropogene aard?
- Op welk(e) niveau(s) manifesteren de archeologische sporen zich?
- Maken de antropogene sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Kan op basis van gerecupereerd materiaal uitspraak gedaan worden over de datering? Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak gedaan worden over de aard en omvang van de occupatie?
- Geven de resultaten aanleiding tot vervolgonderzoek? Zo ja, wat is de ruimtelijke afbakening van de zone(s) voor vervolgonderzoek?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor het vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn noodzakelijk en in welke hoeveelheid?
- Is behoud in situ op basis van de resultaten van het vooronderzoek mogelijk?

Plaatsing en oppervlakte sleuven
Er wordt vooralsnog van uitgegaan dat de volledige zone van vervolgonderzoek onderzocht dient te worden. Afhankelijk van de resultaten van het landschappelijk booronderzoek kan dit onderzoeksgebied aangepast worden.

In totaal wordt uitgegaan van 3 sleuven die onder begeleiding van een erkend archeoloog aangelegd dienen te worden. De sleuven worden noord/noordoost-zuid/zuidwest georiënteerd aangelegd, evenwijdig aan de perceelsgrens tussen de percelen 180B4 en 180A4. De sleuven hebben een breedte van 2 m en een respectievelijke lengte van 45, 65 en 35 m. De tussenliggende centrale afstand is 15 m.

De totale geplande oppervlakte aan sleuven bedraagt bijgevolg 290 m^2 (ca. 10% onderzoeksgebied). Er kan nog 2,5% (ca. 70 m^2) aangevuld worden met dwarssleuven en/of kijkvensters. De hoeveelheid en locatie van dwarssleuven en/of kijkvensters zijn vrij te bepalen door de erkend archeoloog/veldwerkleider. Een keuze voor of tegen het aanleggen van dwarssleuven en/of kijkvensters wordt gemotiveerd in het verslag van resultaten van het proefsleuvenonderzoek. Kijkvensters en/of dwarssleuven kunnen bijvoorbeeld aangelegd worden om na te gaan of

[2] Indien dit het geval is, kunnen enkel nog diepere sporen (o.a. waterputten, middenstaanders) aangetroffen worden.

aangetroffen paalkuilen deel uitmaken van een structuur, maar kunnen evenzeer aangelegd worden om een meer exacte afbakening van een archeologische site te bekomen.

Indien tijdens het proefsleuvenonderzoek zou blijken dat het terrein alsnog sterk verstoord is, wordt overgeschakeld op proefputten of kortere proefsleuven om deze verstoring te kunnen afbakenen.

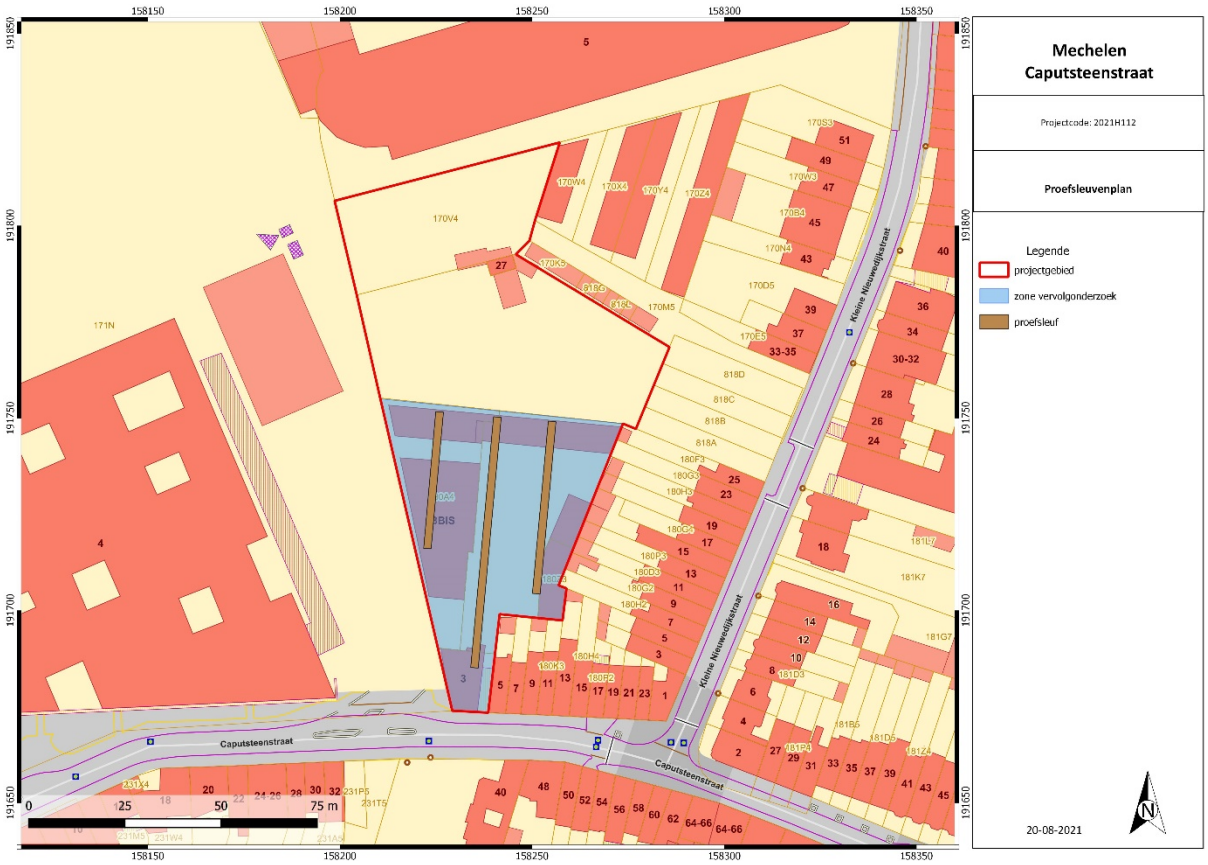

Figuur 3: Voorstel proefsleuvenplan.

Methode

De aanleg van deze sleuven gebeurt met een graafmachine met een niet-getande graafbak van 2 m breed onder leiding van de veldwerkleider. Het eerste vlak wordt aangelegd op een eerste leesbaar archeologisch niveau. Indien er meerdere archeologische niveaus aanwezig zijn, wordt elk niveau apart gewaardeerd. Er wordt momenteel van uitgegaan dat het om een site zonder complexe verticale stratigrafie gaat en er maar één niveau aanwezig is.

Er wordt dagelijks voorzien in een volledige opmeting van sleuven, kijkvensters en sporen. Dit betekent dat er dagelijks een recent en aangevuld grondplan beschikbaar is, dat op elk moment aangeleverd kan worden. Er dient een selectie van de sporen gecoupeerd te worden die afdoende is om de onderzoeksvragen te beantwoorden. In vermoedelijke diepe sporen zoals waterputten en waterkuilen wordt een boring gezet om ter verifiëren of het om een dergelijk spoor gaat en om de diepte te bepalen.
Per sleuf wordt machinaal een profielput aangelegd. Deze profielputten worden beschreven en bestudeerd door de aardkundige van het projectteam.
Sporen waarbij de metaaldetector een signaal geeft, worden aangeduid in de sporenlijst. Metaalvondsten worden enkel ingezameld als zij zich aan het vlak bevinden of als ze zich in een spoor bevinden dat gecoupeerd wordt.
Na afloop van het onderzoek worden de sleuven gedicht om verdere degradatie van eventueel aanwezige sporen te voorkomen. Indien nodig worden kwetsbare sporen (graven, zeer ondiep

bewaarde sporen) afgedekt met doek of plastic zodat ze in geval van een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving niet verder worden aangetast vooraleer ze onderzocht kunnen worden.

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een voldoende gefundeerde uitspraak gedaan kan worden over de aard en omvang van de archeologische waarden in het projectgebied en wanneer een eenduidig advies kan gegeven worden voor vrijgave van het terrein, behoud in situ of vervolgonderzoek door middel van een opgraving.

2.2.3. VOORWAARDEN ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Het landschappelijk bodemonderzoek kan meteen uitgevoerd worden. Het proefsleuvenonderzoek kan uitgevoerd worden zodra het terrein vrij is. Dit wil zeggen dat elementen die het onderzoek belemmeren zoals woekerende begroeiing, kleine constructies, gewassen, storthopen, zandbergen etc… verwijderd dienen te worden. De bebouwing wordt tot net onder de vloerplaat gesloopt. Diepere verstoringen (bv. Kelders, funderingen,…) worden behouden tot na het proefsleuvenonderzoek.
Grotere bomen (zuidelijke perceel) dienen tot het maaiveld gerooid te worden, de stronken dienen te blijven zitten.

2.3. VOORZIENE AFWIJKINGEN VAN DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er worden geen afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk voorzien. Moesten er tijdens de uitvoering van het vooronderzoek met ingreep in de bodem redenen zijn waarom wel wordt afgeweken van de bepalingen in de code, dan worden deze gemotiveerd in het verslag van resultaten.

3. FIGURENLIJST

Figuur 1: Het Grootschalig Referentiebestand met aanduiding projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d. 3

Figuur 2: Voorstel boorgrid. 5

Figuur 3: Voorstel proefsleuvenplan. 7